

Dzieci

najmłodsze ofiary wojny

W 80. ROCZNICĘ WYSIEDLEŃ LUDNOŚCI ZAMOJSZCZYZNY

Powszechnie rozpoznawalnym symbolem wysiedlanej ludności Zamojszczyzny są "Dzieci Zamojszczyzny", które tak jak dorośli dostały się w tryby bezwzględnej niemieckiej maszyny wojennej. Wystawa w szczególny sposób skupia się na losie najmłodszych ofiar wojny. Wojny, która skradła im spokojne dzieciństwo - czas beztrudnej zabawy i miłości.

Jednym z najtragiczniejszych wydarzeń II wojny światowej w okupowanej Polsce była niemiecka akcja wysiedleńczo-osadnicza na Zamojszczyźnie, która została uznana za "Pierwszy obszar osiedleńczy w Generalnym Gubernatorstwie". "Aktion Zamosc" rozpoczęła się w nocy z 27 na 28 listopada 1942 r. we wsi Skierbieszów. Wysiedlana w skrajnie barbarzyński sposób ludność trafiała do obozów przejściowych w Zamościu, Zwierzyńcu i Biłgoraju. Po selekcji kierowana była na roboty do Rzeszy, do obozów koncentracyjnych Auschwitz, Majdanek lub do tzw. wsi rentowych w dystrykcie warszawskim.

Szczególny los spotkał dzieci z zamojskich wsi. Z 30 tys., dotkniętych wysiedleniami, znaczną część przeznaczono do niemiecczych rodzin adopcyjnych. Ok. 10 tys., straciło życie.

Do sierpnia 1943 r. wysiedlono 110 tys. Polaków z 294 wsi. Na opuszczonych ziemiach osiedlono 10-13 tys. Niemców. Tragedia ludności Zamojszczyzny stała się bezpośrednią przyczyną podjęcia akcji zbrojnej przez Polskie Państwo Podziemne. Oddziały partyzanckie przeprowadziły ok. 300 akcji zbrojnych. Międzynarodowy Trybunał w Norymberdze uznał akcję wysiedleń Zamojszczyzny i germanizacji dzieci za zbrodnie przeciwko ludzkości, a konferencja UNESCO w Trogen z 1948 r. za zbrodnię ludobójstwa.

Apel w Obozie wychowawczym dla młodych Polaków Policji Bezpieczeństwa w Łodzi. Domena Publiczna.

Materiały pochodzą ze zbiorów:

Archiwum Akt Nowych

Narodowego Archiwum Cyfrowego

Archiwum Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau

Archiwum Państwowego Muzeum na Majdanku

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej

Archiwum Państwowego w Lublinie

Archiwum Państwowego w Zamościu

Archiwum Biblioteki KUL

Bundesarchiv

Niemieckiego Muzeum Historycznego w Berlinie

Muzeum Regionalnego w Siedlcach

Muzeum Regionalnego im. dr. Janusza Petera
w Tomaszowie Lubelskim

Muzeum Fortyfikacji i Broni Arsenał w Zamościu

Muzeum Zamojskiego w Zamościu

Materiał dostępny na licencji Creative Commons Uznania autorstwa - Na tych samych warunkach (CC BY-SA)

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie i Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu „Patriotyzm Jutra”

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego**

MUZEUM HISTORII POLSKI

**PA
TRIO
TYZM
JUTRA**

WYSIEDLENIA sondażowe

W listopadzie 1941 r. Niemcy przeprowadzili pierwsze próbne przesiedlenia na Zamojszczyźnie. Między 5 a 25 listopada wysiedlono wsie: Huszczka Duża, Huszczka Mała, Podhuszczka i Dulnik (w rejonie Skierbieszowa) oraz w rejonie Zamościa wsie: Wysokie, Bortatycze, Białobrzegi.

Pierwszy obóz dla wysiedlanych stworzono w Zamościu w Nadszańcu (dawnym budynku fortecznym z XIX wieku, wcześniej od września 1940 r. funkcjonował tam obóz pracy). Później wysiedleni byli przewożeni do tymczasowych obozów w Hostynnem i Teptiukowie (powiat hrubieszowski).

Część uwięzionych zwolniono w grudniu bez prawa powrotu do rodzinnych miejscowości. Na ich miejsce osiedlono Niemców z dystryktu radomskiego.

Ogólna ilość osób wsi Bortatycze	714	31
" " " wysiedlonych	17	
" " " pozostałych	33	
" " " wysłanych na robotę	4	
" " " zastąpionych w czasie wysiedlenia	33	
" " " porwanych z niemieckiej okupacji	71	
" " " porwanych do Bortatycza	639	
Bortatycze dn. 9/III 1949 roku		

Wykaz liczności polskiej ludności wysiedlonej podczas okupacji z terenów gminy Wysokie, pow. zamojski i ponownie przemieszczonych z tym stamtąd.						
Liczba osób wysiedlonych z terenów gminy Wysokie	Liczba osób wysiedlonych z terenów gminy Wysokie	Liczba osób wysiedlonych z terenów gminy Wysokie, pow. zamojski				Liczba osób wysiedlonych z terenów gminy Wysokie
		do obozów w Zamościu	do obozów w Hostynnem	do obozów w Teptiukowie	do obozów w Zamościu	
5240 osób	16 osób	254 osoby	275 osób	4412 osób	297 osób	7.206.000
Wysokie, dn. 16 lipca 1949 roku.						
Wykaz Gminy Wysokie: Zamojski Powiat Zamojski						

Wykaz liczności części polskiej ludności wysiedlonej podczas okupacji z terenów gminy Wysokie, pow. zamojski.		
Liczba części polskiej ludności wysiedlonej z terenów gminy Wysokie.	Liczba części, które nie powróciły na teren gminy Wysokie, lecz były to: z innych miejsc.	Liczba części, które powróciły.
157 części	146 części	11 części
Wysokie, dn. 16 lipca 1949 roku.		
Wykaz Gminy Wysokie: Zamojski Powiat Zamojski		

Dokument z 1949 r. odtwarzający statystykę wysiedleń w gminie Wysokie. Archiwum Państwowe w Zamościu.

Skrzyżowanie przy Nadszańcu Bastionu VII, 1941 r. Muzeum Zamojskie w Zamościu.

Dokument spisany w 1949 r. dotyczący osób wysiedlanych z Bortatycza. Archiwum Państwowe w Zamościu.

Wysiedlenia Zamojszczyzny, zima 1942/43 r. Fot. Domena Publiczna.

Porzucony dobytek wysiedlanych. Archiwum Państwowe w Zamościu.

GENERALNY PLAN WSCHODNI

Generalplan Ost

Generalny gubernator Hans Frank w Zamościu, 1941 r.
Muzeum Zamojskie w Zamościu.

W 1939 r. na terenach wcielonych do Rzeszy (głównie w Wielkopolsce i na Pomorzu) przeprowadzono akcję kolonizacyjno-germanizacyjną. Wysiedlono do Generalnej Guberni ok. 750 tys. osób, w tym również na Zamojszczyznę. Częścią planu była fizyczna likwidacja polskich warstw przywódczych i osób wrogo nastawionych do Rzeszy. Wymordowano wówczas ok. 50 tys. osób.

W ramach planu do 1941 r. przeprowadzono również akcję specjalną AB, wymierzoną w polskie elity - rozstrzelano w niej ok. 6,5 tys. osób.

W 1942 r. rozpoczęto akcję wysiedleniowo-kolonizacyjną w Generalnym Gubernatorstwie, gdzie planowano stworzyć 14 okręgów niemieckiej kolonizacji.

Generalny Plan Wschodni (Generalplan Ost) zakładał stworzenie tzw. *przestrzeni życiowej*, będącej jednym z głównych kierunków agresywnej polityki Państwa Niemieckiego. Miał on objąć tereny leżące na wschód od Rzeszy, poprzez polityczne podporządkowanie podbitych terenów i całkowite ich przekształcenie pod względem ludnościowym i kulturowym. W praktyce oznaczało to deportacje i wysiedlenia oraz zsyłki do obozów koncentracyjnych.

Realizację planu powierzono Heinrichowi Himmlerowi. Zakładał on osiedlenie w perspektywie 25 lat na terenach polskich oraz zachodnich Związku Sowieckiego ok. 5 mln. Niemców.

Wysiedlenia z Czarniejowa w Wielkopolsce. Bundesarchiv (Domena Publiczna).

Siedziba policji niemieckiej w gmachu dawnej Akademii Zamojskiej. Muzeum Zamojskie w Zamościu.

Wysiedlenia z Sieradza, 1939 r. Bundesarchiv (Domena Publiczna).

WYSIEDLENIA

Pomordowani w pacyfikacji wsi Białowola, 29 grudnia 1942 r. Archiwum Państwowe w Zamościu.

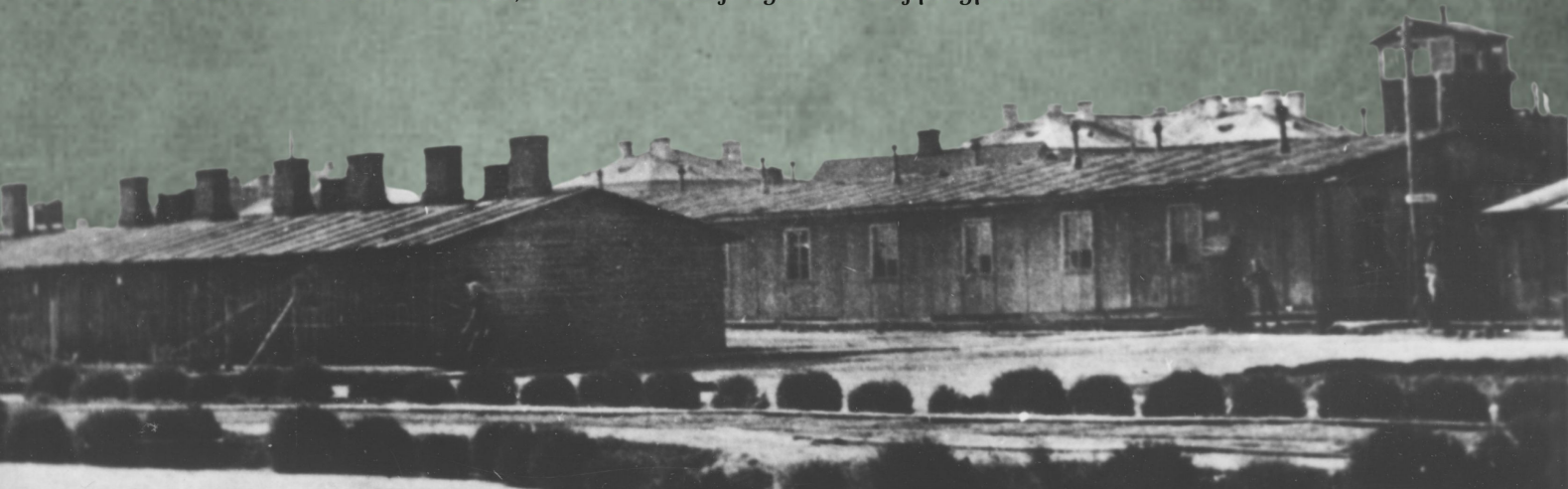

Wysiedleni chłopci prowadzeni z obozu przejściowego w Zamościu do więzienia na Rotundzie. Archiwum Państwowe w Zamościu.

Wysiedleni w więzieniu w Biłgoraju. Muzeum Zamojskie w Zamościu.

Akcja wysiedleńcza rozpoczęła się 27 listopada 1942 r. od Skierbieszowa. W pierwszej fazie, trwającej do końca 1942 r. wysiedlono wsie z powiatu zamojskiego. Do końca stycznia 1943 r. rozstrzelano ok. 1040 osób, do obozów koncentracyjnych trafiło ok. 9 tys. osób. Druga faza prowadzona na terenie powiatu hrubieszowskiego rozpoczęła się 13 stycznia i trwała do 6 marca. Szacuje się że w okresie od listopada 1942 r. do marca 1943 r. wysiedlono 51 tys. Polaków (116 wsi). Do końca 1943 r. osiedlono w ich miejsce ok 13 tys. kolonistów niemieckich z Besarabii i Ukrainy. W ramach *Ukraineraktion* (od 15 stycznia do marca 1943 r.) przesiedlono na teren powiatu hrubieszowskiego ok. 7 tys. Ukraińców, by stworzyć *pas ochronny* dla osadników niemieckich. Ostatnia, trzecia faza akcji wysiedleńczej przypadła na lato 1943 r.

Obóz przejściowy w Zamościu. Funkcjonował od listopada 1942 do 1944 r. Muzeum Zamojskie w Zamościu.

WYSIEDLENIA PACYFIKACJE

Akcje wysiedleńcze przebiegały według ściśle określonego schematu. Żołnierze Wehrmachtu i funkcjonariusze policji okrążali wieś dając mieszkańcom 20 minut na zabranie bagażu, następnie ludność przepędzano na większy plac (przed kościołem lub szkołą) i tam następowała wstępna selekcja. Wszelki opór i opieszałość karano biciem, często śmiercią (tylko w czasie akcji w powiecie zamojskim zabito 117 osób). Część młodych, sprawnych pozostawiano na miejscu i przydzielano jako robotników przymusowych do gospodarstw przejętych przez kolonistów niemieckich, pozostałych - zdecydowaną większość kierowano do obozów przejściowych w Zamościu, Zwierzyńcu, Biłgoraju. Stamtąd po kolejnej selekcji ludność kierowana była na roboty do Rzeszy, do obozów koncentracyjnych Auschwitz (2 tys.), Majdanek (16 tys.), lub do tzw. wsi rentowych, na Mazowszu, bez zapewnienia warunków bytowych.

Pacyfikacja wsi Kitów - masowy mord na ludności cywilnej dokonany przez okupantów niemieckich 11 grudnia 1942 roku we wsi Kitów na Zamojszczyźnie. Archiwum IPN.

Przed rejestracją, obóz przejściowy w Zamościu. Archiwum IPN.

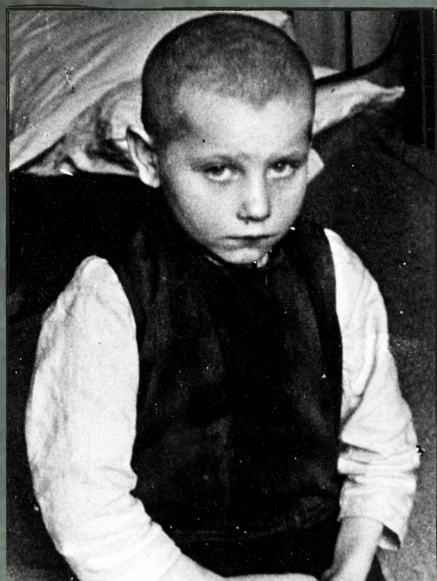

Pacyfikacja wsi Kitów. Archiwum IPN.

Jednym z obozów na terenie Zamościa była Rotunda - element dawnych XIX - wiecznych fortyfikacji miasta. Jako więzienie funkcjonowała już od 1939 r. Pierwszego masowego mordu dokonano tu 8 VII 1940 r. (rozstrzelano 40 osób), ostatniego 21 VII 1944 r. (rozstrzelano 150 osób). Łącznie zginęło w niej ok. 8 tys. osób.

Brama wejściowa do zamojskiej Rotundy z napisem: Więzienny Obóz Przejściowy Policji Bezpieczeństwa. Muzeum Zamojskie w Zamościu.

DZIECI ZAMOJSZCZYZNY

W czasie wysiedleń w sposób szczególnie brutalny traktowano najbardziej bezbronnych. Szacuje się, że ich ofiarą padło 30 tys. najmłodszych mieszkańców Zamojszczyzny, a 10 tys. z nich zginęło. Dzieci powyżej 6 miesięcy życia siłą oddzielano od rodziców, następnie umieszczano w osobnych barakach obozów przejściowych w Zamościu i Zwierzyńcu. W pierwszej kolejności były poddawane badaniom rasowym. Te które spełniały biologiczne kryteria przeznaczano do germanizacji i trafiały transportami do Niemiec, część czasowo kierowano do domów wychowawczych na ziemiach polskich wcielonych do Rzeszy (obóz i ośrodek rasowy w Łodzi, część na Pomorzu).

Zimą, na przełomie 1942 i 43 r. miały miejsce wywózki dzieci z obozu w Zamościu do tzw. wsi rentowych w dystrykcie warszawskim. Wiele spośród nich, z powodu panujących tragicznych warunków (mróz, głodowe racje żywnościowe, brak wody, katastrofalne warunki higieniczne, wstrząs psychiczny), nie dożywało kresu podróży.

Dzieci wysiedlone z Zamojszczyzny, uratowane z transportu w Warszawie na przełomie 1942/43 r. Zdjęcia wykonane w zakładzie fotograficznym .ołaczkowskiego z nadzieją na identyfikację i odnalezienie rodzin. Archiwum Państwowe w Zamościu.

Chłopcy w obozie wychowawczym dla młodych Polaków Policji Bezpieczeństwa w Łodzi. Trafiły tam też dzieci wysiedlane z Zamojszczyzny. Archiwum Państwowe w Zamościu.

WYDARZENIA W SIEDLCACH

Wieść o dramacie Dzieci Zamojszczyzny szybko obiegła cały kraj. Polscy kolejarze przekazywali wiadomość o transportach do miast, w których znajdowały się stacje postojowe: Sobolew, Żelechów, Siedlce, Garwolin, Pilawa i Warszawa. Miejscowa ludność podjęła ryzyko pomocy wysiedleńcom. Organizowano akcje dożywiania, dostarczano odzież, wykupywano dzieci od konwojentów.

Transporty kolejowe z wysiedlanymi z Zamojszczyzny z grupy IV (dzieci do lat 14, starsi i nie nadający się do pracy) docierały zimą 1942/43 r. na południowe Mazowsze, gdzie mieli być kierowani do tzw. wsi rentowych. Tragiczne warunki transportu były przyczyną chorób i licznych przypadków śmierci. Część transportów docierała do Siedlec, gdzie podjęto próby pomocy.

Na czele konduktu szedł burmistrz miasta Stanisław Zdanowski i kolejarze. Burmistrz za kierowanie akcją ratowania dzieci oraz organizację manifestacyjnego pogrzebu został zesłany do obozu koncentracyjnego Auschwitz. Przeżył wojnę, zmarł w 1966 r.

- 1 lutego dotarł do Siedlec jeden z transportów kolejowych w którym zmarły 23 osoby w tym 11 dzieci.
- 3 lutego odbył się pogrzeb zmarłych, który przerodził się w wielką manifestację patriotyczną. W kondukcie żałobnym przeszło na cmentarz ok. 10 tys. osób.

Uroczystości pogrzebowe w kościele św. Stanisława w Siedlcach, 3 lutego 1943 r., fot. Józef Buszko. Muzeum Regionalne w Siedlcach.

WYDARZENIA W SIEDLCACH

Pomnik Dzieci Zamojszczyzny na grobie 24 osób zmarłych w transporcie, w tym 11 dzieci, pochowanych w lutym 1943 r., na cmentarzu przy ul. Cmentarnej w Siedlcach.

Pomnik Dzieci Zamojszczyzny. Grób 43 osób wysiedlonych z Zamojszczyzny, w tym 22 dzieci pochowanych w lutym 1943 r. na cmentarzu Janowskim w Siedlcach.

Fotografie ze zbiorów Muzeum Regionalnego w Siedlcach.
Opr. Mariusz Krasuski.

RATOWANIE DZIECI

najbardziej bezbronnych ofiar wysiedleń

Odwaga ostatniego ordynata Jana Zamoyskiego pozwoliła uratować ok. 460 dzieci z obozu przejściowego w Zwierzyńcu i przenieść je do ochronki prowadzonej przez Różę Zamoyską. Był on przewodniczącym komitetu Rady Głównej Opiekuńczej na powiat biłgorajski. W tej sprawie spotkał się osobiście z dowódcą SS i policji na dystrykt lubelski Odilo Globocnikiem.

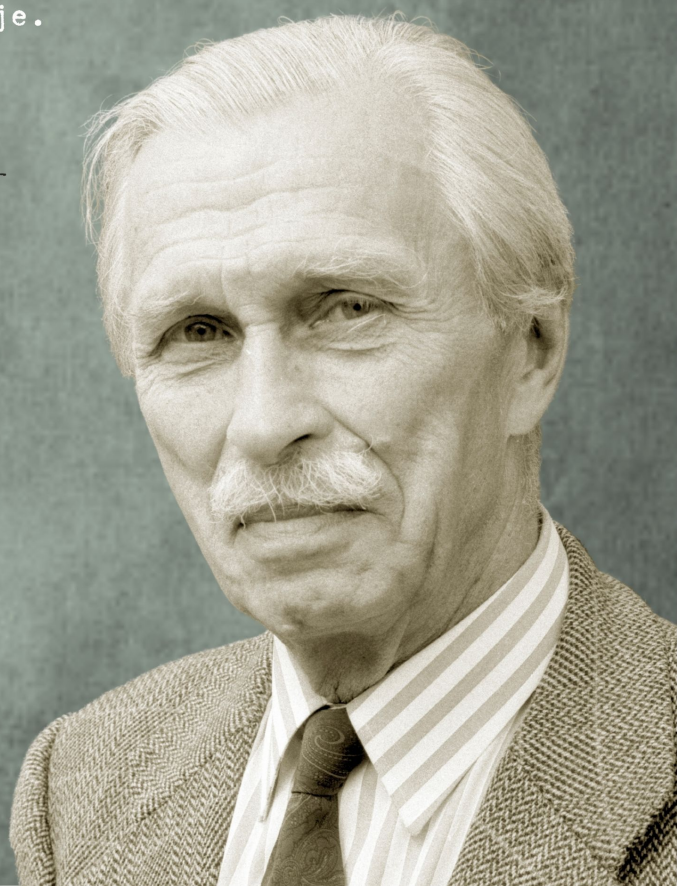
Opiekunki z ochronki Róży i Jana Zamoyskich.
Archiwum Państwowe w Zamościu.

Pamiętam jak dziś pierwsze zdanie Globocnika(...) „A więc chce pan występować przeciwko zarządzeniom policji i SS, (...) która przeprowadza czystkę by zlikwidować Die Polnische Banditen i myśli Pan że będę mu w tym pomagał?” (...) Zaoponowałem więc stanowczo i rzuciłem (...) najmocniejszy jak mi się wydawało argument (...). Powiedziałem (...), że wierzę iż Wielka Rzesza nie prowadzi wojny z dziećmi. Globocnik oświadczył mi, że ofertę moją przyjmuje.

Ze wspomnień Jana Zamoyskiego

Dzieci z ochronki w Zwierzyńcu z opiekunką Stefanią Olchową (z prawej).
Archiwum Państwowe w Zamościu.

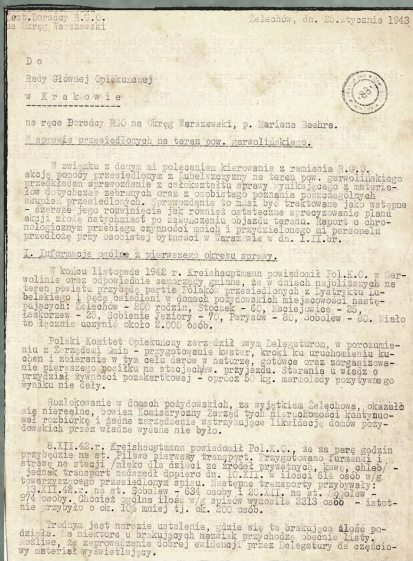
RADA GŁÓWNA OPIEKUŃCZA

Organizacja charytatywna utworzona w 1916 r. w Królestwie Polskim. W 1920 r. zawiesiła działalność, by wznowić ją w maju 1940 r. na wniosek swojego pierwszego kierownika Adama Ronikera. Rada, we współpracy z Czerwonym Krzyżem organizowała pomoc dla ludzi poszkodowanych przez wojnę. Tworzyła sierocińce, szpitale, społeczne kuchnie, prowadziła zbiórki odzieży i żywności. Zajmowała się również przygotowaniem paczek dla jeńców wojennych oraz zakwaterowaniem przesiedleńców i uciekinierów. Z pomocy oddziałów Rady Głównej Opiekuńczej w skrócie RGO, korzystało rocznie od 900 tysięcy ludzi w całym Generalnym Gubernatorstwie.

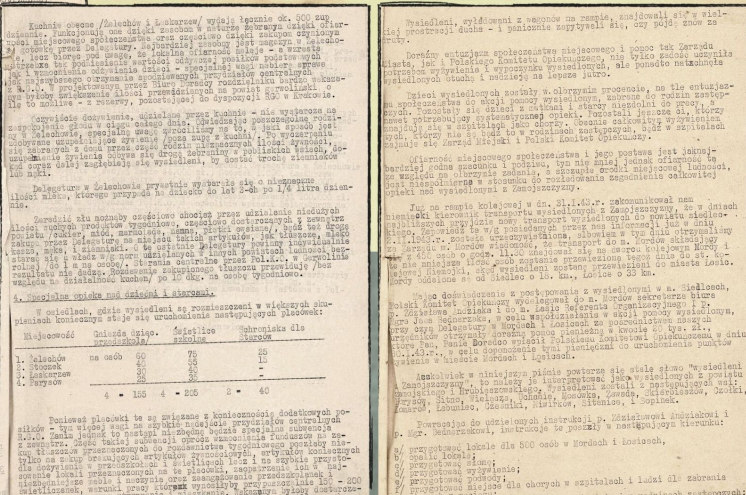
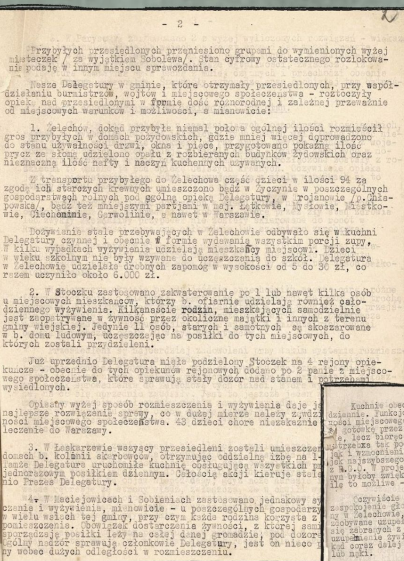
Radę rozwiązano w styczniu 1945 r. a Adam Roniker musiał uciekać na emigrację zagrożony aresztowaniem i karą śmierci za współpracę z okupantem ze strony nowych, komunistycznych władz. Delegaturą RGO Biłgoraj zarządzał ordynat Jan Zamoyski, oddziałem w Zwierzyńcu jego żona Róża.

Róża Zamoyska. Muzeum Zamojskie w Zamościu.

Raport do Doradcy Rady Głównej Opiekuńczej na Okręg Warszawski o sytuacji wysiedlonych z Zamojszczyzny na teren powiatu garwolińskiego i siedleckiego. 25 stycznia 1943 r. Archiwum Państwowe w Zamościu.

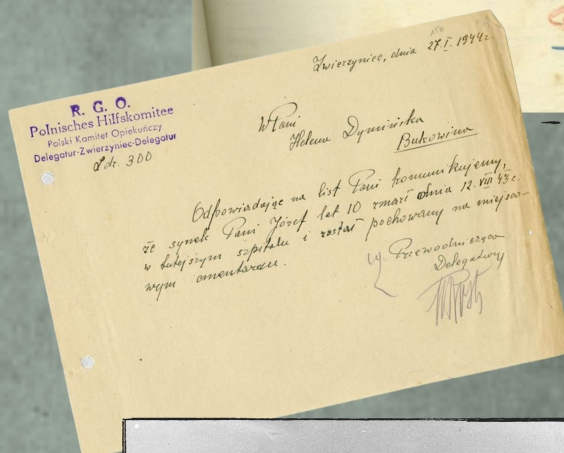
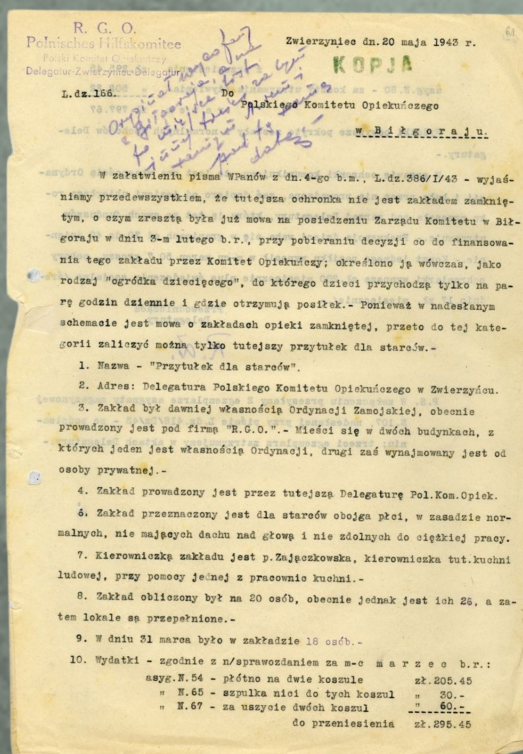
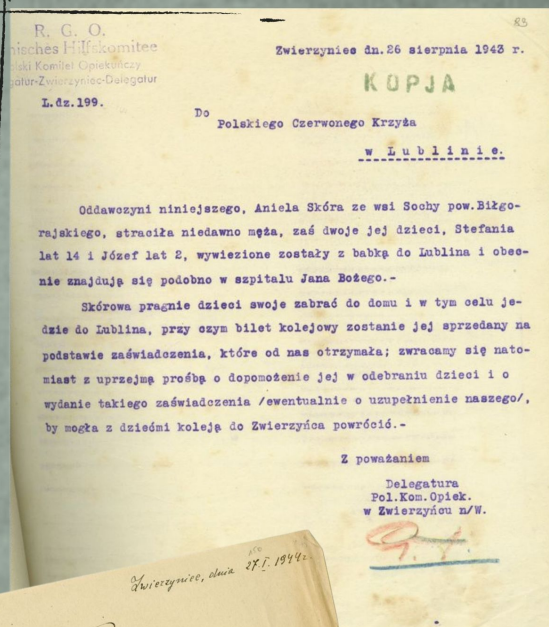
RATOWANIE DZIECI

najbardziej bezbronnych ofiar wysiedleń

Portret Róży Zamoyskiej, nazywanej "Aniołem Dobroci", Muzeum Zamojskie w Zamościu.

Wybrane dokumenty dotyczące działalności Delegatury Zwierzyniec Polskiego Komitetu Opiekuńczego Rady Głównej Opiekuńczej, której przewodniczącą była Róża Zamoyska, żona ostatniego ordynata Jana Zamoyskiego.

Korespondencja delegatury Zwierzyniec Rady Głównej Opiekuńczej, 1943-44 r. Archiwum Państwowe w Zamościu.

Ostatnia grupa dzieci z ochronki Zamoyskich z opiekunką Stefanią Olchową, 1944/45 r. Muzeum Zamojskie w Zamościu.

Dokument Delegatury Zwierzyniec Rady Głównej Opiekuńczej dotyczący działalności przytułku dla starców, 1944 r. Archiwum Państwowe w Zamościu.

RATOWANIE DZIECI

najbardziej bezbronnych ofiar wysiedleń

Tarnogród 28/X
Najdrożsi Państwo!
bruj się zobowiązana przedwzys-
ki podziękować Państwu za troski
i opiekę nad moimi dziećmi, a wje-
serdecznie dziękuję. Jestem niezwykle
wdzięczna za pomoc z Pałki Pana
Grzegorz który jest tak miły i ma tak dob-
re serce jak również Pani Grzegorz która
jest Matką i opiekunką tych dzieci która
jest jedyną na całym świecie a wje-
Państwu, zdrowia. To jest Ewelina i jak na jej
niego pogodzenia zaszłam serdecznie
Pogłębiam. Przyjechałam do wro-
ki. Dziękuję z Pałki Państwa i nie
mi mi o swoich dzieciach jak one się
czują czy są zdrowe, czy chorą, chciałabym
się koniecznie dowiedzieć, nie mogę tam
naważnie przyjechać bo mnie b. noga boli

Do ochrania i emigracji
Państwa tam. Pałki
Franciszek i Aniela Szóstak
Dzieci i matka Stefki i Józka
Piotrka. Chciałabym się dowiedzieć
dzieć jak tam one się chorują
czy przedwzyskają zdrowie?
Mnie więcej nie mogę odwiedzić
nie mogę przyjechać do wro-
ki. Dziękuję z Pałki Państwa i nie
mi mi o swoich dzieciach jak one się
czują czy są zdrowe, czy chorą, chciałabym
się koniecznie dowiedzieć, nie mogę tam
naważnie przyjechać bo mnie b. noga boli

402020

DEUTSCHES
GENERALGOVERN

Ochronka
Pani Grzegorz

W Zwierzyńcu
proszę pisać na adres
Siostrzatek Anieli i Stefki Barto-
łojewice. poczta. Wąsosz

List Franciszka i Anieli Szóstaków, skierowanych najprawdopodobniej z obozu koncentracyjnego na Majdanku do Wąwolnicy, pytających o los swoich dzieci przebywających w ochronie Zamojskich w Zwierzyńcu. Archiwum Państwowe w Zamościu.

Korespondencja osób poszukujących dzieci po pacyfikacji, 1943-1944.
Archiwum Państwowe w Zamościu.

POLSKI KOMITEK OPIEKUNICZY
Delantura w Zwierzyńcu
-----000-----

W Y K A Z
dzieci zabranych z obozu wysiedl. w Zwierzyńcu
w m-cach: Lipcu i Sierpniu 1943 r.
-----000-----

POSTKARTE
12
Polski Komitet
Opiekunów w Zwierzyńcu
P. Zwierzyńcu
Krs. Białorai

P.	Nazwisko i imię	Data urodz.	Miejsce zamieszkania.	Nr. listu	Uwagi	P.
1.	Antoniak Henryk	11.VI.1938	Aleksandrów	66	Ochrona - od 12.11.43	9.
2.	Antoniak Marta	7.II.1942	Aleksandrów	67	Ochrona - od 12.11.43	10
3.	Bulicz Jan	22.II.1937	Bukowina	82	Ochrona - od 12.11.43	11. B
4.	Bulicz Aniela	9.XI.1941	Bukowina	213	Ochrona - od 12.11.43	12.
5.	Banach Roman	14.II.1941	Tarnogród	218	Ochrona - od 12.11.43	13.
6.	Banach Dionizy	3.IV.1939	Tarnogród	1.	Ochrona - od 12.11.43	14.
7.	Radziuch Stanisław	3.V.1935	Aleksandrów	85	Ochrona - od 12.11.43	15.
8.	Radziuch Antoni	4.IX.1937	Aleksandrów	86	Ochrona - od 12.11.43	16.

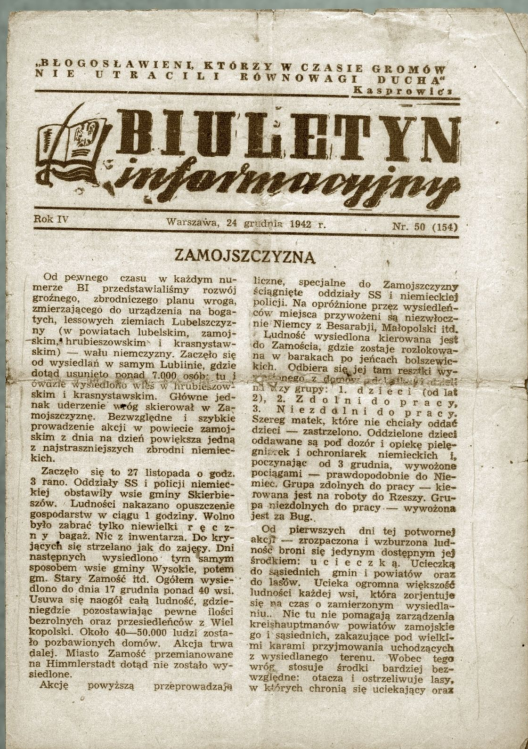
Wykaz dzieci zabranych z obozu wysiedleńczego w Zwierzyńcu, 1943-1944.
Archiwum Państwowe w Zamościu.

Korespondencja osób poszukujących dzieci po pacyfikacji, 1943-1944.
Archiwum Państwowe w Zamościu.

OBSZAR WYSIEDLEŃ

Objęte wysiedleniami powiaty: zamojski, hrubieszowski i biłgorajski. Opr. Mirosław Bańkowski.

Biuletyn Informacyjny Armii Krajowej z 24 grudnia 1942 r. informujący o rozpoczętych przez Niemców masowych wysiedleniach na Zamojszczyźnie. *Biuletyn Informacyjny* był najważniejszym i wydawanym w największym nakładzie pismem konspiracyjnym w okupowanej Polsce.

DZIECI Z SIEMNIC

dzieciństwo w obliczu wojny

Szczególny los spotkał dzieci z zamojskich wsi. Z 30 tys., dotkniętych wysiedleniami, znaczna część została przeznaczona do zniemczenia, a następnie trafiała do niemieckich rodzin adopcyjnych. Zmuszone do opuszczenia kraju, już nigdy nie dowiedziały się o swoim polskim pochodzeniu. Ok. 10 tys., straciło życie.

I Komunia, parafia Woźuczyn do której należały Siemnice, Muzeum Zamojskie w Zamościu.

Dzieci z Siemnic, Muzeum Zamojskie w Zamościu.

Dziewczynka z Siemnic. Muzeum Zamojskie w Zamościu.

Zosia i Kazio z Siemnic. Muzeum Zamojskie w Zamościu.

DZIECI Z SIEMNIC

dzieciństwo w obliczu wojny

Fotografie, głównie z początku lat 40-tych wykonane przez Feliksa Łukowskiego w Siemnicach oraz sąsiednich miejscowościach (powiat tomaszowski) obrazujące dzieciństwo w obliczu wojny, która w okrutny sposób dotknęła najbardziej bezbronnych.

Hania Łukowska z Siemnic, fot. F. Łukowski, Muzeum Zamojskie w Zamościu.

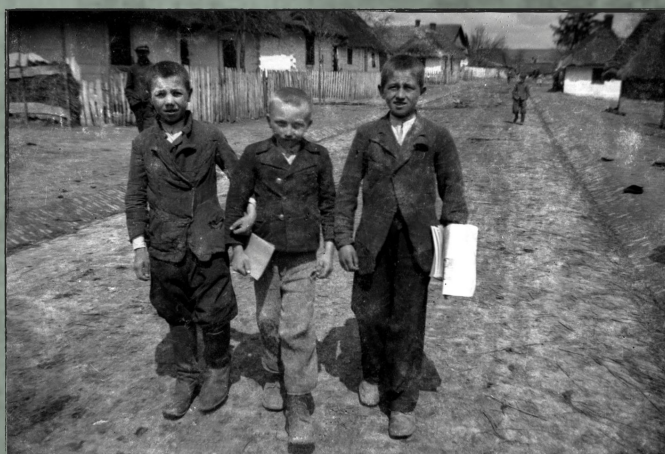

Zabawa w wojsko, fot. F. Łukowski, Muzeum Zamojskie w Zamościu.

Dzieci, fot. F. Łukowski, Muzeum Zamojskie w Zamościu.

Większość mieszkańców Siemnic została wysiedlona w 1943 r. Na ich miejsce sprowadzono Niemców z Łotwy, Rosji oraz Volksdeutsche. W 1943 r., 10 mieszkańców wsi zostało rozstrzelanych.

Chłopcy w drodze do szkoły, fot. F. Łukowski, Muzeum Zamojskie w Zamościu.

Losy wysiedlonej ludności toczyły się bardzo różnie. Ofiary pierwszej akcji trafiały głównie do obozów pracy. Części z nich udało się odzyskać wolność bez prawa do powrotu w rodzinne strony. Późniejszy okres przyniósł już jednak zaostrzenie represji. Wysiedlaną ludność zaczęto dzielić na kategorie. Niektórym pozwalano pozostać na miejscu w charakterze robotników przymusowych, część wysyłało do obozów pracy lub tzw. wsi rentowych. Najgorszych los czekał zesłańców do obozów koncentracyjnych w Auschwitz i Majdanku, wielu z nich ginęło już wkrótce po przybyciu na miejsce.

8
Kraima z mojego wyzwalenia.
Gdy człowiek na wie, po ciężkiej pracy, że przedłuża-
ją się nauki, musi opuścić swe strach
rodzinną. Dobrze się po swojemu mógł odpo-
czyć i żyć na wol. Wtedy jeszcze dobrać czasu na do-
stąpienie życia jednego, samemu obywateli do spóźnieniu
wsi Wierchowin i w Wierchowin wrytym na pierze
wzrostło przysięgę do naszej wioski Żołdzi Wierchowin
i opowiadali całą wiosnę, nie było było się odlatywać
domów. Tętno zaczęło wyprzedzać wrytym wzrostem
wio wiosła, dawali 25 min. do quinquaginta mieszkan-
cy. Jedną minutę więcej nie było można, bo przy
każdym omieszczeniu stał jeden żołnierz który
nato uważałaby kto co gdzie nie wyznikał. A przy-
szło to horrendum mógł zabraknąć tyłu co na barwie,
i jeszcze do tego trwała było trochę życia na piec dmi
A było pechowa a tu trzeba było nieść do jednej
Koboty, tam wrytym ludzie musieli czekać gdy
przyjdzie rozkaz co zrobić. Tętno zaczęło rostać
wzrostem, nie
wzrostem, nie

[illegible]

10
i bardzo dużo takich jak długo mieszkał, tak jak
wóz przy drugim. Stęży. Do jego artykułistom co
znowu celna. Zwrócił uwagę było niewiele bo
było opuszczone warte wtedy ludzkie myślenie
że już koniec życia. Gdy zrodził się już i trzeci
ogodził - tej roli apierzy namiętności i wyzwał
ale ludzi zdomań. Sotem mianistymy
wzrasta na pracy i wyzwalają się ujęchalni
to napiekalistymy wyzwały tylko monowar
bo sąszo że jaskali na ogólnolodziej
ludzi mianu gospodarstwa domowego jak
jochodistymy to warow. napilnowanych w
to botomni drwin i słownictwami słow ludzi
sobydychi z ciemna. Bo młodzi to rki na
piwie bo było barotne ciemno. I to jęza ludzki
opakowcy na nurecznicy sąszo mianu hiedy
bógdici konie tych warow a tu jak niby
takie mu było, Joly przycięli sąszo do
komercio do bogactw to hiedy otwierali drzwi
a słownictwa nurecznicy jęza rki na słowni
Dziękuję

Wspomnienia dzieci wysiedlonych w akcji sondażowej w listopadzie 1941 r. Archiwum Główne Akt Nowych.

Arbeitskarte für *gelmäßig* Arbeitskräfte
aus *dem Generalgouvernement*

linker Zeigefinger

Raum für Fingerabdruck

rechter Zeigefinger

geboren in Helonie.

Arbeitskarte

des Reiches

des Reiches

A. G. B.

Arbeitskarte — Befreiungsschein *)

Gültig bis auf weiteres. Widerruf vorbehalten

Familienname: Zaborniak

Vor(Ruf-)name: Helena

Geburtsname bei Frauen:

Geboren am 25.11.30 in Ruda Rozianska

männlich, weibl. ledig, verh., verw., gesch.

Staatsangehörigkeit: staatenlos (Polin)

Vozugehörigkeit: Polin

Herkunftsland (eingereist aus): Generalgouvernement

Heimatort: Ruda Rozianska

Kreis: Zamosc

Wohnhaft:
(bei Ausstellg. d. Befr.Sch.) Hausmagd 1 A 2 c

Beschäftigt als:

Arbeitsbuch-Nr.: A 82De/ 4748

Arbeitsstelle: Landwirt Herbert Kruse

Loickenzin

Krs. Demmin

Trpt-Nr.: In lnl. seit 28.7.43

Ausgestellt am 19.6. 194 4

(Diebstahl)

Arbeitsamt
treisland

*) Dem ausländischen Arbeiter/Angestellten auszubildigst

Karta pracy Heleny Zaborniak wysiedlonej z Rudy Różanieckiej wraz z rodziną. Skierowani do obozu koncentracyjnego na Majdanku, następnie wywiezieni na przymusowe roboty do Rzeszy, Archiwum Państwowego Muzeum na Majdanku.

Anieli Kryń z synem Januszem, wysiedlona z mężem i dwójką dzieci z Łukowej w lipcu 1943 r. Z obozu koncentracyjnego na Majdanku cała rodzina została wywieziona na roboty przymusowe do Rzeszy, Archiwum Państwowego Muzeum na Majdanku.

"IDEALNA" NIEMIECKA WIEŚ

Obszar osiedleńczy na wschodzie miał docelowo stać się załącznikiem nowego idealnego niemieckiego świata. Zespół profesora Konrada Meyera-Hetlinga zaplanował go w najdrobniejszych szczegółach, począwszy od struktury ludnościowej, przez rozplanowanie wsi, po wygląd samych gospodarstw. Wszystko miało tam być nakierowane na dobrobyt ludności niemieckiej. Dla Polaków przewidziano jedynie rolę niewykwalifikowanej siły roboczej.

Prezentacja projektu 'Planowanie i budowa na Wschodzie' przez Heinricha Himmlera Rudolfowi Hessowi w obecności Konrada Meyera-Hetlinga (po prawej), 1941 r. Bundesarchiv (Domena Publiczna).

Niemiecka propagandowa mapa Europy. Muzeum Zamojskie w Zamościu.

Ręcznie wykonana mapa ilustrująca „Nową Europę” pod niemieckimi rządami. Wschód zaopatruje rozszerzoną w podbojach Rzeszę Niemiec w produkty przemysłu i rolnictwa, 1943 r. Niemieckie Muzeum Historyczne w Berlinie (Domena Publiczna).

W OBRONIE WYSIEDLANYCH

AKCJE PODZIEMIA:

24 XII 1942 r. Stefan *Grot* Rowecki wydał rozkaz o rozpoczęciu działań bojowych w obronie wysiedlanej ludności. Na przełomie 1942/1943 r. przeprowadzono ponad 120 akcji zbrojnych. Z czasem w walki zaangażowały się oddziały wszystkich opcji politycznych (AK, BCH, AL) oraz partyzantka sowiecka.

- 29 XI 1942 r. - SKIERBIESZÓW - Oddział AK pod dowództwem *Ciaga* rozbroił oddział ochronny SS.
- 30 XII 1942 r. - WOJDA - Oddział BCH Jerzego Meyera "Visa" i oddział partyzantki radzieckiej Wasyla Wołodina pokonały batalion żandarmerii niemieckiej. Pierwsza duża bitwa w obronie wysiedlanej ludności Zamojszczyzny.
- 31 XII 1942 r. - GRABOWIEC - Oddziały AK *Ciaga* oraz *Podlaskiego* uwalniają 32 więźniów z więzienia i palą część miejscowości.
- 31 XII 1942 r. - II 1943 r. - AKCJA *WIENIEC II* - akcje dywersyjne AK na linie kolejowe, stacje, mosty, wieże ciśnień.
- 25/26 I 1943 r. - CIESZYN - atak grup szturmowych AK na zasiedloną przez Niemców wieś.

Partyzanci AK i sowieccy, Muzeum Fortyfikacji i Broni Arsenał.

Ćwiczenia partyzantów AK, Muzeum Fortyfikacji i Broni Arsenał.

- 1 II 1943 r. - ZABORECZNO - Oddziały BCH i AK pod dowództwem Franciszka Bartłomowicza - *Grzmota* pokonują ok. 600 - osobowy oddział żandarmerii niemieckiej, próbującej spacyfikować wieś.
- 2 II 1943 r. - RÓŻA - potyczka partyzantów broniących szpitala polowego przed żandarmerią niemiecką.
- 4 II 1943 r. - DŁUGI KĄT i LASOWCE - walki AK ze zgrupowaniami Wehrmachtu.

Niemieccy żandarmi, Muzeum Zamojskie w Zamościu.

Latem 1943 r. Niemcy wznowili akcję wysiedleńczą. Połączono ją z tzw. *Ukraineraktion* - dookoła wsi niemieckich tworzone pas ochronny z miejscowości zasiedlanych ludnością ukraińską. Zdecydowana reakcja podziemia i zła sytuacja na froncie wschodnim spowodowały wstrzymanie akcji wysiedleń już w lipcu 1943 r.

W OBRONIE wysiedlanych

Ofiary pacyfikacji wsi Sochy I VI 1943 r. Archiwum Państwowe w Zamościu.

Żołnierze oddziału AK Romana Szczura "Urszuli" z Udrycz. Archiwum Państwowe w Zamościu.

1 VI 1943 r. - SOCHY - pacyfikacja wsi, ginie ok. 200 mieszkańców.

23 VI - VII 1943 r. - AKCJA *WERWOLF* - z użyciem na dużą skalę Wehrmachtu (jednostki 154 i 174 rezerwowej dywizji piechoty, bataliony policji, żandarmerii i jednostki pomocnicze). Razem około 10 tys. żołnierzy. Walki doprowadziły do rozbicia części terenowych placówek AK i BCH na Zamojszczyźnie.

12 VII 1943 r. - utworzenie czterech grup partyzanckich pod dowództwem *Norberta*, *Woyny*, *Ciąga* i *Podlaskiego*, później powstają grupy *Podkowy*, *Wara* i *Korsarza*.

24 IX 1943 r. - BIŁGORAJ - uwolnienie 72 więźniów z miejscowego więzienia.

30 XI 1943 r. - nadanie oddziałom AK na Zamojszczyźnie nazwy I Oddziału Partyzanckiego 9 Pułku Piechoty Legionów - kryptonim op 9.

wiosna 1944 r. - walki z Ukraińcami we wschodniej części Inspektoratu Zamojskiego.

KOLONIŚCI NIEMIECCY

Niemieckie osadniczki z dziećmi, Komarów 1943 r. Muzeum Regionalne w Tomaszowie Lubelskim.

Dodatkowo, po podziale II Rzeczypospolitej w ramach paktu Ribentropp-Mołotow, część z nich znalazła się na terytorium ZSRS i została przesiedlona na zachód w ramach umowy regulującej wymianę ludności. Zwarty obszar osadnictwa niemieckiego, otoczony dodatkowo buforem z ludności ukraińskiej miał na zawsze zabezpieczyć ich dobrobyt i tożsamość kulturową.

Niemieccy osadnicy, ojciec i syn (dwaj pierwsi z lewej), pozostałe osoby to polscy robotnicy przymusowi, Komarów 1943 r. Muzeum Regionalne w Tomaszowie Lubelskim.

Volksdeutsch Lanz z Besarabii - zajął w Siemnicach najbogatsze gospodarstwo Grzegorza Romańczuka. Muzeum Zamojskie w Zamościu.